

BVD / SBP - rapportage over internationale ontwikkelingen
feiten en achtergronden die van belang
kunnen zijn voor de binnenlandse veiligheid

Nr. A82/031

21 december 1982

RELATIE EN ZIJN OOSTEUROPESE COLLEGAE

De nieuwe Sowjetrussische partijleider wordt in Oost-Europa
geconfronteerd met een situatie waartegenover geen van zijn voorgangers
zich bij hun aantreden in die mate geplaatst zag, namelijk een kring
CP-leiders, die voor het overgrote deel al geruime tijd in functie zijn
en die in eigen land en partij over een solide machtsbasis beschikken.
Dit stelt hen in staat om zich - met name op economisch en cultureel gebied -
een zekere onafhankelijkheid tegenover de Sowjet-Unie te veroorloven.
Indien initiatieven zal ontwikkelen, die al te sterk tegen de
belangen van zijn Oosteuropese bondgenoten ingaan, moet hij rekening
houden met ongenoegen of zelfs tegenwerking van sommigen van hen.

RELATIE EN ZIJN OOSTEUROPESE COLLEGAE

Toen in oktober 1964 de wacht overnam van waren bij verschillende Oosteuropese CP-leiders tekenen van ongerustheid waar te nemen over de wijze waarop aan de kant was gezet. Zij waren ontsteld, omdat zij op geen enkele manier van te voren op de hoogte waren gesteld en toonden zich bezorgd over een mogelijke koerswijziging van het Kremlin.

De Tsjechoslowaakse partijleider was echter de enige die de vermetelheid had om door middel van een partijresolutie, waarin 's vertrek betreurd werd, openlijk blijk te geven van zijn ongenoegen over de gang van zaken. Dit werd in Moskou voor kennisgeving aangenomen, maar drie jaar later aarzelde geen moment om ten gunste van op te offeren. Een handelswijze waar de Sowjetrussische partijleider later ongetwijfeld met gemengde gevoelens op terug zal hebben gezien. Het Tsjechoslowaakse liberaliseringsprogramma, waartoe de aanzet gaf, leidde in 1968 tot een gewapende interventie van het Warschaupact en de val van , die in 1969 door als partijleider werd opgevolgd.

Vrijwel alle CP-leiders in de satellietstaten kunnen bogen op een eerbiedwaardige staat van dienst. Slechts generaal is nog maar korte tijd partijleider, namelijk vanaf oktober 1981. De 57-jarige Poolse machthebber is tevens de jongste van zijn Oosteuropese collegae. Drie van hen, (DDR), (Hongarije) en (Bulgarije) zijn zeventig jaar en ouder. (Tsjechoslowakije) viert zijn 70ste verjaardag in januari 1983, terwijl de Roemeense partijleider 64 jaar oud is. Twee van hen verwierven hun huidige positie nog in het -tijdperk, namelijk , die in 1954 partijleider werd, en , die na de Sowjetrussische inval in Hongarije in 1956 in functie trad.

De Bulgaarse CP-leider kan als een solide, volgzame partner van de Sowjet-Unie gekenschetst worden. Daarin zou wellicht verandering gekomen zijn indien zijn dochter nog geleefd zou hebben.

, op 21 juli 1981 overleden, was lid van het Politburo van de Bulgaarse CP en voorzitsster van de Commissie voor Wetenschap, Cultuur en Opvoeding. Moskou toonde zich steeds zeer wantrouwend ten opzichte van haar nationalistisch beleid en moest niets hebben van haar culturele banden met het Westen. werd algemeen beschouwd als de voornaamste kandidaat voor de opvolging van . Een ideologische aanvaring tussen haar en het Kremlin zou mogelijk ook een aantasting hebben betekend van de positie van haar vader. Na haar overlijden zijn de door teweeggebrachte vernieuwingen in snel tempo teruggedraaid, zodat Moskou wat dat betreft gerustgesteld kan zijn. De relatief gunstige sociaal-economische toestand in Bulgarije heeft daarnaast waarschijnlijk tot gevolg dat vanuit 's eigen CP-gelederen nauwelijks aandrang blijkt te bestaan het verandering van zijn huidige beleid.

De Tsjechoslowaakse partijleider heeft zijn positie te danken aan , die vermoedelijk het oog op hem heeft laten vallen tijdens de dramatische onderhandelingen, die hij in 1968 met en andere Tsjechoslowaakse leiders voerde. Sindsdien heeft zich steeds gemanifesteerd als een der trouwste bondgenoten van de Sowjet-Unie. Zijn voorzichtige pogingen om gematigde hervormingen in het land door te voeren zullen niet de argwaan van Moskou opwekken, temeer daar zij tot dusver niet hebben geleid tot een politieke koerswijziging. Verder fungeert Praag als een nuttige spreekbuis voor het Kremlin in verschillende internationale kwesties, zoals in de polemiek tegen de katholieke kerk in het algemeen en het Vaticaan in het bijzonder.

Maar zelfs indien onenigheid zou dreigen, lijkt 's positie niet sterk genoeg om het tegen te kunnen opnemen, ook al heeft hij inmiddels in eigen land een redelijke machtsbasis opgebouwd, in het bijzonder in zijn geboortestreek Slowakije.

Hetzelfde geldt voor de positie van , sinds 1971 partijleider van de DDR, het land dat wel het meest in de pas loopt met de Sowjet-Unie. De DDR heeft zich onder leiding van ontwikkeld tot de voornaamste propagandist van de Sowjetrussische "vredesinitiatieven", terwijl het land zichzelf tot de tanden bewapende teneinde de "socialistische verworvenheden tegen het imperialistische Westen te beschermen.

Op economisch gebied is de DDR in de loop der jaren steeds afhankelijker geworden van de handelscontacten met de Duitse Bondsrepubliek. De handel met de BRD is in feite de garantie voor de Oostduitse solvabiliteit in het

internationale monetaire verkeer. Evenals zal daar waarschijnlijk weinig bezwaar tegen hebben, zolang Bonn tenminste geen quid pro quo eist voor haar bijdrage aan de economie van de DDR.

Hongarije zal zich wellicht een kritischer bondgenoot van de Sowjet-Unie tonen. Als voormalig ambassadeur in Budapest was een belangrijk regisseur van het neerslaan van de revolutie aldaar door het Rode Leger in 1956. Aan de andere kant heeft zijn benoeming tot partijleider mede aan de huidige Kremlin-chef te danken, terwijl deze de relatief succesvolle economische hervormingen in Hongarije steeds met welwillende belangstelling heeft gevolgd. Er gaan echter de laatste tijd in Hongarije stemmen op, dat werkelijke economische hervormingen niet mogelijk zijn zonder een wijziging in het politieke systeem. Voorgesteld wordt bijvoorbeeld om de partijcontrôle over de lokale bestuursorganen te verminderen en om een vrije discussie over economische aangelegenheden te doen plaatsvinden in een corporatieve volksvertegenwoordiging, landbouwcoöperaties of vakbonden. Voorstanders van deze lijn betogen dat dergelijke veranderingen de legitimiteit van het regime zullen vergroten. Feit blijft echter, dat als zelfs maar een gering deel van zulke hervormingsvoorstellen zou worden doorgevoerd, dit in de ogen van Moskou een wezenlijke verloochening van de uitgangspunten van het leninistische politieke model zou betekenen. zal waarschijnlijk een uiterst voorzichtige koers gaan varen, teneinde de Sowjetleiding die indruk niet te geven. Andere, vooral jongere Hongaarse leiders, zullen zich mogelijk niet zo terughoudend opstellen. Enkele malen gaven zij al blijk van hun ontevredenheid over de onwil van Moskou om tot veranderingen in de COMECON te komen, met name ten aanzien van het systeem van de arbeidsverdeling. Verder worden ook de Hongaarse partijleden zich steeds meer bewust van de aanwezigheid van Sowjettroepen in hun land. De geloofwaardigheid van die stationering als afschrikking tegenover de bevolking lijkt sterk verminderd, nu het Kremlin zich in Hongaarse ogen zo "opvallend terughoudend" heeft getoond om in Polen militair in te grijpen teneinde de "socialistische verworvenheden" veilig te stellen. Dit alles kan er toe bijdragen dat Moskou 's manier om het Hongaarse "Goulashcommunisme" aan het Westen te verkopen, zal blijven steunen. Per slot zijn de Hongaarse communisten er aardig in geslaagd de Westerse publieke opinie ervan te overtuigen dat Hongarije behalve een communistisch "Wirtschaftswunder" ook een land is waar relatief veel vrijheid van meningsuiting mogelijk is.

Aan de Roemeense partijleider heeft steeds toegestaan om een nogal onafhankelijke buitenlandse politiek te voeren, een buitenlands beleid dat in Westerse ogen soms als afwijkend van de officiële Sowjetkoers wordt gezien. is hiertoe in staat omdat hij de Roemenen geen enkele afwijking toestaat van de "ware leer" en het land op bijna stalinistische wijze bestuurt. De binnenlandse politiek van heeft Roemenië echter in een vrijwel onoplosbare economische crisis doen belanden, gepaard gaande met voedseltekorten en enorme buitenlandse schulden. Beweerd wordt, dat geen goed hart toedraagt en hem om zijn persoons-cultus zelfs verafschuwt. Op economisch gebied en met name voor wat betreft de energievoorziening is Roemenië in hoge mate afhankelijk van Sowjetrussische leveranties.

Gelet op het grote aantal vijanden dat de Roemeense partijchef in de loop van zijn carrière in eigen land heeft gemaakt, is het onwaarschijnlijk dat op de steun van zal kunnen rekenen indien zijn positie op enigerlei wijze in het geding komt.

De positie van de Poolse partijleider lijkt in vele opzichten de zwakste van de Warschaupact-leiders. Zijn machtsbasis in de partij is smaller dan die van welke Oostblokleider ook, vooral nu de meer dan een jaar durende staat van beleg in geen enkel opzicht heeft geleid tot herstel van de ontredderde Poolse communistische partij (PVAP). Anderzijds lijkt er de laatste maanden met zijn militaire regime in geslaagd de binnenlandse toestand weer enigszins onder contrôle te krijgen en het is duidelijk dat gebrand is op stabilisatie van de situatie in Polen. Moskou is tevens gebaat bij een spoedige opheffing van de Westerse sancties, die niet alleen Polen, maar ook de overige Oostblokstaten schade berokkenen. Ook in dit opzicht manoeuvreert niet zonder succes, gezien de plotselinge vrijlating van medio november en de aankondiging dat de staat van beleg omstreeks de jaarwisseling zal worden opgeschort. De deplorabele toestand van de Poolse CP moet echter ernstig zorgen baren. Het Kremlin lijkt vooralsnog het meest geholpen met het aanblijven

van _____, desnoods in een andere functie dan die van partijleider, vanwaaruit hij meer op de achtergrond als sterke man garant zal kunnen blijven staan voor een verdere normalisatie van de Poolse situatie. Zelfs heeft hij al laten doorschemeren enkele van zijn functies in de loop van 1983 te willen neerleggen. Mogelijke voor Moskou aanvaardbare kandidaten voor zijn opvolging als premier zijn generaal _____, de huidige minister van Binnenlandse Zaken, die zich als een sluwe en bekwame politicus heeft doen kennen en vice-premier _____, een pragmaticus, die een grotendeels onterechte liberale reputatie geniet.

Voor de opvolging van _____ als partijleider lijkt minister van Buitenlandse Zaken _____ de voor het Kremlin meest acceptabele kandidaat

Samenvattend kan gesteld worden dat de meeste Oosteuropese CP-leiders lang genoeg de macht in handen hebben om voldoende contrôle over de partij, de strijdkrachten en het veiligheidsapparaat te hebben kunnen verwerven en eventuele binnenlandse opposenten de baas te kunnen. Een en ander geeft hen zonedig enige speelruimte ten opzichte van de nieuwe CPSU-leider. Het is niet te verwachten dat _____ spoedig geconfronteerd zal worden met moeilijkheden in zijn betrekkingen met Bulgarije, Tsjechoslowakije, de DDR en Hongarije. Minder duidelijk zijn de vooruitzichten met betrekking tot Roemenië en Polen.